

Mark Poster

Digitálisan lokális: a kommunikációs technológiák és a tér*

MOBILKOMMUNIKÁCIÓ

A „mobilkommunikáció” kifejezés többértelmű összetétel. Bár sokan azt gondolják, hogy a mobilkommunikáció mobiltelefont jelent, a kifejezés elemzése fényt derít néhány bonyodalomra.

A mobilkommunikáció összetétel első jelentése az információ áramlásával kapcsolatos. James Carey már régen rámutatott, hogy a távíró volt az első eszköz, amely lehetővé tette az információ mozgását anélkül, hogy ez együtt járt volna emberek vagy áruk mozgásával (CAREY 1989). Az üzenetek haladni tudtak a térben küldönc vagy valamilyen szállítási eszköz, például a vasút segítségével nélkül. Mondhatjuk, hogy a kommunikáció nagykorú lett és megszerezte a jogosítványt. Mindazonáltal Carey kijelentése nem teljesen igaz. Füstjelek és dobolás segítségével az emberek már jóval korábban eljuttattak üzeneteket egyik helyről a másikra emberi kíséret nélkül, bár persze akkor még jóval kisebb távolságokról lehetett csak szó. Carey felfogásában az üzenetben található információ az, ami mobil a „mobilkommunikációban”. A távíró információt mozgat a térben. Ez elég világos; s ami akkor igaz volt a távíróra, azt ma elmondhatjuk a telefontól, a rádiótól, a filmtől és a televíziótól kezdve a faxon és az interneten át a kommunikációs műholdakig vagy a kábelig számtalan eszközt magába foglaló hatalmas média-komplexumról. Ezeknél az eszközöknél az emberek egy helyben maradnak, s a mozdulatlan média teszi lehetővé az információ áramlását.

Azonban a mobilkommunikáció másik értelmezésben azt is jelenti, hogy az emberek mozgásban vannak, és magukkal viszik a technológiát, amin keresztül az információt továbbítják. Ebbe a fajta médiába tartozik a *postahálózat* (Siegert azt állítja, hogy az ókori Róma lényegében hatalmas postahálózat volt (SIEGERT 1994, 303–318), s az aztékok létrehoztak egy nagy távolságot lefedő küldönc-rendszert); a *papiruszra írt szövegek* és később a *könyvek* (a nyomtatott kötetek lehetővé tették, hogy az emberek magukkal vigyék a Bibliát a templomba, és az unalmas prédikációk és a monoton papi kántálás alatt olvassanak belőle (SAENGER 1989, 141–173); a *hordozható rádiós és tévékészülékek*, a *Sony sétálómagnók* (BULL 2000), a *nyolcvanas évek óriási hordozható kazettás magnói* (ghetto blasters), a *vezeték nélküli telefonok*, az *autórádiók* és *ma már az autókba épített videorendszerek* is. Ezeknél az eszközöknél a médium mobil, lehetővé téve, hogy a felhasználó információt szállítson a térben.

Mostanában pedig a mobilkommunikáció kifejezés újabb értelmet nyert. Az internettel kapcsolatos technológia, vezetékkel vagy anélkül, lehetővé teszi, hogy az ember

* A tanulmány eredeti megjelenése: Digitally Local Communications Technologies and Space In: Nyíri Kristóf. szerk.: *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*. Bécs: Passagen Verlag. 2005. 31–42. o.

mozogjon, és ezzel egy időben információt hozzon létre, információt továbbítson és számára kijelölt információhoz jusson. A könyvek és a hordozható rádiók esetében az információ előállítói tudnak információt közvetíteni; ez a kommunikáció tehát a kevés közlőtől a nagyszámú befogadónak küldött üzenet modelljével írható le. Az internet esetében az emberek mozoghatnak a térben, s az információ elkíséri őket, megtalálja őket – sőt, a globális helymeghatározó rendszerek segítségével el is mondhatja nekik, hol vannak éppen. A kommunikáció és az emberek itt együtt utaznak mindenhol. Emlékszem, amikor a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején Európába, Ázsiába és Ausztráliába utaztam, e-maileztem az Egyesült Államokban lévő barátaimnak és kollégáimnak. Az e-mailekben feladóként a megszokott email címem szerepelt: Kalifornia Egyetem, Irvine. Azok a címzettek, akik nem értettek nagyon az internet-hez, azt gondolták, hogy otthon voltam, hogy Kaliforniából küldtem a leveleket. Eléggé meglepte őket, amikor megtudták, hogy Melbourne-ből, Berlinből vagy éppen Tajpejből írtam. Ehhez hasonlóan én is összezavarodtam a múltkor, mikor valaki, akit felhívtam telefonon, megkérdezte, hogy otthon vagyok-e. Természetesen hívhattam volna vezetékes telefonról is, de az illető feltételezte, hogy mobiltelefont használok, és így nem tudhatja, hogy hol vagyok.

Persze léteznek olyan kommunikációs technológiák, amelyek nem sorolhatóak be ebbe a három kategóriába, mint például a személyhívó, amely a rádióhoz hasonlóan egyirányú rendszer, ám amely a telefonra és az e-mailre emlékeztet abban, hogy individualizált célközönségnek szól. Ebben az előadásban azonban a fent vázolt három kategóriát fogjuk megvitatni.

NEM-TÉR?

Az emberek és az információ mobilitásának és kommunikációjának ez az összetett keveréke jó nagy pusztítást végez, Joshua Meyrowitz kifejezését használva, „térérzetünkben” (sense of place [MEYROWITZ 1985]). Ha a televízió, ahogy Meyrowitz olyan előrelátóan írta, felborítja a magán és a nyilvános, a formális és az informális, az előtér és a háttér kategóriáit, akkor mára sokkal jobban össze kellett zavarodnunk, hiszen a média igen nagyot fejlődött a nyolcvanas évek közepe óta, amikor Meyrowitz megjelentette kutatási eredményeit. Mostanra olyannyira összekuszálódott az emberek térérzékelése, hogy jó néhányan egyfajta „térrel kapcsolatos szorongásban” (space anxiety) szenvednek. Egyre több megfigyelő és elméleti szakember tart attól, hogy lassanként elveszítjük „térérzetünket”. Marc Augé például nem hajlandó Los Angeles néhány területét a „hely” névvel illetni. „A szuper-modernitás ezen terei – panaszoja – nem-helyeket hoznak létre” (AUGÉ 1992). Ezek a helyeken az egyén csak az útlevel, a hitelkártya, a menetjegyek és más hasonló eszközök segítségével lehet jelen, s ez aláássa a helyekhez való emberi kötődést. Hasonló síkon mozogva, de Augé elméleti lendülete nélkül jelentetett meg ugyanabban az évben, ráadásul véletlenül a world wide web elindulásának idején, azonos címmel könyvet James Kunstler és Gary Eberle ((KUNSTLER 1994; EBERLE 1994). A *sehol geográfija* (*The Geography of Nowhere*) című könyvekben mindketten azt állítják, hogy a „valódi interakciót” lerombolja a média és utazás által dominált kortárs kultúra. Itt megemlíthetjük Giorgio Agambent is, aki azt vizsgálja, milyen politikai jelentősége lehet, hogy kialakultak olyan helyek, például a repülőterek nemzetközi határállomásain, ahol az ember jogi fennhatóságon kívül, különböző álla-

mok fennhatóságai között találja magát. Ezek a helyek a szükségállapothoz hasonlíthatóak, amikor a kormány felfüggeszti a törvényt, és mindenkit egyfajta bizonytalan várakozásra kényszerít, amíg az új szabályrendszert be nem vezetik.

A tér korunkat jellemző kulturális meghatározottságának ilyen pesszimista megítélését nagyrészt a mobilkommunikációs média terjedése motiválja. Teoretikus védelmi manőverként a kutatók bináris „valódi hely/álhely” ellentétpárt állítanak fel azáltal, hogy olyan kifejezéseket használnak, mint a „nem-hely”, „a sehol geográfiája” vagy a „fogvatartási zóna” (zone d’attente), ahol egy „kivételes állapot” (AGAMBEN 1998) érvényteleníti vagy kijátssza az érvényes törvényt (JOHNSON–POST 2001).¹ Ezek a stratégiák – túl jó ismerőseink a modernitás történetéből – képtelenek a mobilkommunikáció dinamikáját megragadni, s hasonlóképpen megghiúsítják, hogy a globálist és a lokálist illetően produktív politikát alakítsunk ki. Ezért azt javaslom, hogy ezen technikák helyett alkalmazzuk Foucault heterotópia-fogalmát, hogy megvizsgáljuk a mediatizált és a nem-mediatizált tereket. Így a globálisnak és a lokálisnak olyan geográfiáit dolgozhatjuk ki, amelyek megnyitják az utat a földi tér új politikája előtt. A világnak ez a posztmodern feltérképezése magába foglalná az emberi és az információs gép egyre szorosabb összekapcsolódásának magyarázatát.

TESTEK A TÉRBEN

A mobilkommunikáció kritikusait aggasztja a testnek a térhez való viszonya. Az előadás elején említett mindhárom esetben, azaz amikor az információ az emberi test nélkül mozog, amikor a média információt mozgat a testekhez, és amikor a testek és a média együtt mozognak a térben, a test sehol nincs és mindenhol ott van. Katherine Hayles és Mark Hansen amellett próbál érvelni, hogy a test jelentős marad a mai mobilkommunikációs környezetben is (HAYLES 1999; HANSEN 2003). A két kutató elutasítja azokat az álláspontokat, amelyek szerint a test felett eljárt az idő. Ez utóbbi nézetnek az egyik hírhedt képviselője Hans Moravec, aki arról beszél, hogy feltöltjük a tudatot a kibertérbe és magunk mögött hagyjuk a testet (MORAVEC 1988). Ugyanez a gondolatmenet jelenik meg az internetes performansz-művész, Stelarc munkáiban. Stelarc robotkarokkal kísérletezik: ezeket és testét is távoli számítógépekhez kapcsolja, s így táncmozdulatait nem az agya, hanem a mobilkommunikáció és gépi csatlományok irányítják (STELARC 2003). Végül pedig Orlan, egy francia performansz-művész, az orvostudomány csúcstechnikáját felhasználva operációkkal alakítja át testét, hogy – legalábbis saját véleménye szerint – javítson a természetben (ORLAN 2003). A test ezen „újraakfigurálásai”, amik sokak szemében a test megalázását jelentik, úgy tesznek, mintha upgrade-elnék, feljavanának a természetet a legújabb technológiához.

Hayles és Hansen ragaszkodik ahhoz az állásponthoz, hogy a testet nem lehet és nem szabad ilyen könnyen kizárni a mobilkommunikációból. A test még a kibertérben is megmarad; ezt bizonyítják a testi panaszok a nyak- és hátfájástól a repetitív stressz-rendellenességig (repetitive stress disorder). Hayles és Hansen azonban ugyanígy elutasítja azokat az elméleteket, amelyek a természetes testnek a mobilkommunikációs technológiák fölötti győzelmet ünneplik. Az ilyen technofób álláspont pontosan

¹ A következő mű kiválóan elemzi a területi törvény viszonyát a kibertér törvényeihez: JOHNSON–POST 2001, 145–195.

annyira üdvös az új kommunikációs média számára, mint a technofil változat. Ehelyett Hayles és Hansen olyan művészeket tanulmányoz, akik a digitális médiát felhasználva a test és az információs gépek között új szervi együttműködést, sinergiát akarnak létrehozni. Különösen Hansen foglalkozik olyan művészekkel, akik a közönség/néző testét a műalkotással kapcsolatba hozzák, hogy az egyik a másikra legyen utalva a mű „előadásában”. Hansent kiváltképp érdeklik azok az alkotások, amelyek a test és a kommunikációs technológiák közötti kapcsolatot problematizálják, amelyek megpróbálják a művészetet az új médiára kiterjeszteni, és amelyek a test számára tudatosítani akarják, hogy hogyan működhet az új információs gépekhez kapcsolódva. Ezek a műalkotások aztán új modelleket alkotnak arról, amivé a test válik és később válhat. Közben a mobilkommunikáció határait feszegetik a tekintetben, hogy ez a kommunikáció milyen újfajta élményeknek nyithat utat.

Hayles és Hansen a test egy további alakváltozását is felismerik, amely megnehezíti a test mobilkommunikációhoz fűződő viszonyának kritikai elemzését. Az emberi génállományt feltérképező projekt, a bio-mérnökség és a mesterséges intelligencia a testet egyre inkább a hálózatba kötött számítógép metaforáján keresztül értelmezi. Ezen a területeken (és még néhány másikon) a test a diskurzus szintjén mint programok egy csoportja születik meg, amit fel lehet térképezni – ironikus módon éppen számítógépek segítségével. A testet egy készletnyi utasítás (DNS) és egy készletnyi szerv alkotja, amiket egy hálózat (az idegrendszer) kapcsol össze: az idegrendszer közvetíti az utasításokat a szervekhez. Hayles és Hansen elszántan harcol azért, hogy megmutassa: a test több ennél. A test a szeretetet, az érzelmek színtere, önszerveződő rendszer, a specifikus meghatározottság nélküli lehetőség vidéke.

A nyugati gondolkodásban és kultúrában nem először jelent meg a testnek mint információnak a képe. A XVII. században René Descart-tól és John Locke-tól kezdve, de különösen a XVIII. századi Claude Adrien Helvétius, Paul Heinrich d'Holbach és Etienne Bonnot de Condillac munkájától számítva a test mint egy információ-feldolgozó rendszer (az érzékek) és egy ezt felügyelő központi irányító egység (CPU – az agy vagy az elme) összessége jelenik meg. Condillac ünnepelt gondolat kísérletében egy szobrász márványtömbből emberi testet farag, amihez aztán egymás után hozzáadja az öt érzéket. Az „építkezés” végére a test megelevenedik és teljesen emberivé válik. A francia felvilágosodás *philosophes*-i számára az ember valóban gép volt, ahogy Julien Offray de la Mettrie el is nevezte egyik könyvét (DE LA METTRIE 1961). A mai biológia és robotika a XVIII. századi gondolkodókat fejlettebb géntudományával, valamint fejlettebb számítási képességeivel és mesterséges intelligenciájával szárnyalja túl. Hayles és Hansen, ezzel szöges ellentétben, nem akarja a test értelmezését ilyen gépi metaforákra szűkíteni.

A testet tehát nem dobjuk csökevényes toldalékként a történelem hamvvedrébe, s nem is ünnepeljük mint a posztmodernitás elleni küzdelem alapját. Amikor a mobilkommunikáció kontextusait vizsgáljuk, a testet nem hagyhatjuk figyelmen kívül, de nem is idealizálhatjuk, mint a valóság bástyáját. A test központi szerepet játszik a lokális/globális tér új konfigurációiban, csakúgy, mint az új technológiák. A mobilkommunikáció hatása olyan óriási, hogy előtérnek minket – például regényekben, filmekben, tévé-műsorokban – az olyan történetek, amelyekben testek hihetetlen és/vagy fenyegető alakzatokká vagy technológiákká alakulnak robotok és androidok formájában, amelyek felváltják és/vagy jobbra teszik az emberi létezést. (2003-ban a „Terminátor 3” a „Gépek lázadása” alcímet viseli, s a „Mátrix újratöltve” arról szól, hogy a kiválasztott-

nak meg kell értenie: a gépek nem csupán szerszámok.) Máskor a testek olyan emberekkel alakulnak, akik istenként tudnak kommunikálni a bolygón, mindenféle erő kifejtés és korlát nélkül. A lokálist nem lehet sem a testhez való viszonyával definiálni, sem pedig hely nélküli kommunikációs rendszerekkel lecserélni.

Vizsgáljunk most meg röviden két példát, ahol a mobilkommunikáció lokális terekkel kombinálva új területeket hoz létre az ember számára.

LOKÁLIS/GLOBÁLIS TÉR

Ahogy az információs gépek elterjednek mindennapi életünkben, a médiakutatók egyre több figyelmet szentelnek a test és a technológia új és különböző kapcsolatainak. Az én tézisem az, hogy az új „lokális tereket” és az új „globális tereket” megalkotó eszközök sorába beletartozik a mobilkommunikáció is. A testet és az információs gépet nem egymás ellentétéként kell felfogni, hanem közreműködő partnerként a mobilkommunikáció új helyi és távoli tereinek létrehozására irányuló nagy projektben. Hiszen a lokális és a globális nem kötött, előre megadott fogalmak, hanem a gyakorlati élet és információcsere során alakulnak ki. Mert nem csak a mobilkommunikáció változik az új média feltalálása és az erre épülő új használati módok létrehozása nyomán: a hely, a lokális és a globális definíciója éppúgy módosul.

Azt mondhatjuk, hogy a modernitásban az egyes terek a nyugati nemzetállamok területi ambícióikból nyerték anyagukat. A metropoliszon belül a nemzet volt a tér legfontosabb kijelölője: a kötelező iskolai oktatásban részt vevő gyerekek legfőképpen azt tanulták meg, hogy hol húzódnak a nemzeti határok. Minden más térről, a legkisebb kerülettől általánosságban a bolygóig, ehhez viszonyítva tanultak. Az Oxford English Dictionary értelmező szótár ennek megfelelően többek között úgy definiálja a „helyi” szót, mint „városhoz, vagy más viszonylag kicsi területhez tartozó, szemben az állammal vagy az országgal mint egésszel”. A „viszonylag” módosítószó használata a nemzetállam történelmi befolyását árulja el: a meghatározásban a nemzetállam mint a tér és a hely meghatározója húzódik meg. Természetesen a nemzetállamoknak nem sikerült a nemzeti határokat a tér abszolút kijelölőjévé tenni. Sok kisebbség, az amerikai indiánoktól az ausztrál őslakókig, az írektől a baszkokig, aktívan ellenállt a modern nemzet térképrendezési ambícióinak. A birodalmak periferiáin szintén más jelentősége volt a nemzeti határoknak. A nők, akiket még a XX. században is sokáig kizártak a modernitás nyilvános szférájából, biztosan szintén nem fogadták minden további nélkül el a tér nemzeti tagolását. Fontos felidézni és megjegyezni, hogy a nemzet térrel kapcsolatos elképzelései konfliktussal voltak tele, s egy olyan politikai folyamat végeredményeként jöttek létre, amelyben nagyon sokan veszítettek. A vesztes csoportok tértérzetét egyszerűen eltörölték a modern nemzet történetét jellemző, a globális dominanciáért folyó versengésben, ami, mondhatjuk, a XX. századi világháborúk borzalmas pusztításával végződött – legalábbis nagyon remélem, hogy ott valóban befejeződött.

A nemzetállam által meghatározott tér szembeötlő tulajdonságai kétségkívül kapcsolatba hozhatóak és rokonságban állnak a modern szubjektummal. Az identitás itt autonóm, kötött, stabil, egységes, tehát azokkal a tulajdonságokkal írható le, amelyek a szabadság liberális meghatározását támogatják, de amelyek azt is lehetővé teszik, hogy az állam ellenőrizze az egyéneket – a hatalom eme modern formáját Foucault fegyverező hatalomnak (governmentality) és később bio-hatalomnak nevezte (FOUCAULT

2002). A nemzetállamok nagy statisztikai gépezetét a modern szubjektum identitására kalibrálták. Amit Augé panaszosan nem-térnek nevez, ahol útlevel, személyi igazolvány, menetjegy és hasonló dolgok kellenek a tér belakásához, az valójában általános állapot, amit a nemzetállamok hoztak létre, hogy így csendesítsék, ellenőrizzék, házasítsák a népeiséget. A második világháború utáni korszaktól kezdve a tömeges kivándorlás és a gazdasági globalizáció eljövetele, valamint a mobilkommunikáció látványos fejlődése óta a szuverén, területtel rendelkező államok határainak őrzése egyre bonyolultabbá vált. A felsorolt folyamatokkal az emberek újradefiniálják a teret, mégpedig a nemzeti térképzet korlátain kívül.

A mobilkommunikáció terei tehát olyan világban keresik helyüket, amely már eleve tele van kijelölt terekkel, amely terekkel ezek aztán konfliktusba is kerülnek. A mobilkommunikáció felborítja, destabilizálja, áthágja és alakítja a térnek a nemzet által olyan gondosan megrajzolt vonásait. A térben kötött egyén helyett a mobilkommunikáció változékonyabb, összetettebb és fragmentáltabb térhez való viszonyt tesz lehetővé és támogat – ez pontosan a posztmodern identitáskonstrukciónak felel meg. A modern városi lakos megszerette a névtelenséget Simmel városalakójában (SIMMEL 1997, 174–185), élvezte a fogyasztói kultúra vizuális örömeit Benjamin *flâneur*jében (BENJAMIN 1999), örvendezve lelt érdekes dolgokra, amint a város utcáit járta (DE CERTEAU 1984), és örömet lelte a nyüzsgő, vitától hangos nyilvános szférában (SENNETT 1977). Ezek az esetek mind megerősítették az autonóm szubjektumot. Az egyén minden esetben megtestesített terekben volt jelen mások számára, Condillac szobrához hasonlóan hallva és látva a közelében levő városi környezetet, érezve annak szagát.

Ahogy átlépünk a késő XX. és a XXI. századba, változik a kép: városlakónk már az információs gépezet eszközeivel van felszerelve, személyhívókkal, mobiltelefonokkal, kézi számítógépekkel, mp3-lejátszókkal vagy sétálómagnókkal. Ezekben a posztmodern (SOJA 1989) vagy virtuális földrajzokban (WARK 1994) az ember egyszerre több helyen lehet, esetleg minden lokalitásban más identitással, például látva, ami az utcán előtte van, de közben távoli telefonhangot hallgatva, vagy online játékot játszva a világ bármely táján tartózkodó résztvevőkkel. Manapság a tér egyszerre közeli és távoli, lokális és globális, de összetett és fragmentált is, az emberi testet nem csak különböző formákba, de számtalan „inkarnációba” is alakítva. Terek, identitások és információs gépek kapcsolódnak össze, hogy új szokásaikkal komolyan átalakítsák a kulturális színtér megszokott, modern paramétereit. Ezek az új terek nem „nem-helyek” vagy „sehol-ok”, hanem a mobilkommunikáció valós terei. És ki merné kijelenteni, hogy a távoli intimitás, amit ezek a helyek lehetővé tesznek, nem ugyanolyan jó, vagy még jobb, mint a fizikai közelségben lévő emberek közötti intimitás.

Korunk ezen mediatizált terei olyan bonyodalmakat vetítenek el öre, amiket nem egyszerű felismerni. Ha elfogadjuk ezeket a heterotópiákat, és nem hessegetjük el őket azzal, hogy hamisak vagy nem hitelesek, akkor két egymástól elkülönülő analitikus vonalon kell vizsgálódnunk. Először is tanulmányoznunk kell a mobilkommunikációs technológiák különböző használati módjait, a korlátait és az affordancáit. Másodszor kutatnunk kell a különböző médiatípusok kombinációból születő egységeket. Ezek a médiatípusok származhatnak egészen különböző korszakokból: egy autóba bele lehet építeni például egy műholdas helymeghatározó rendszert, mobiltelefont és vezetéknélküli televíziót. Harmadjára meg kell vizsgálunk, hogy milyen változás történik a felhasználók között, amikor ezen technológiák egyikét a másik után használják, illetve amikor különböző médiumok, a beszélt nyelv, a látvány és a hang között váltogatnak. Ezen

váltások végrehajtásakor az embert nem segíti sem használati utasítás, sem hagyomány. Végezetül pedig meg kell tudnunk valamit arról, hogy a mediatisált kommunikáció hogyan keveredik a már eleve létező társadalmi és kulturális szokásokkal. Hogyan kapcsolják össze az emberek történelmi hagyományokkal rendelkező eszméiket és kapcsolataikat azokkal, amiket a mobilkommunikációban fedeznek fel? Itt csak az utolsó kérdésre választ kereső néhány kutatást van módom röviden bemutatni.

E-MAIL (TRINIDAD) ÉS MOBILTELEFONOK (OLASZORSZÁG)

Nézzünk most meg két példát a mobilkommunikáció világából, amelyek választ adhatnak a fenti kérdésre a tér és az identitás alakulását illetően. Elsőként Leopoldina Fortunati munkájára támaszkodva megvizsgálom a mobiltelefon használatát Olaszországban, utána pedig Daniel Miller és Don Slater tanulmánya alapján megnézem a hálózatba kötött számítógépek kommunikációs célú használatát Trinidadban (FORTUNATI 2002; MILLER–SLATER 2000).

Fortunati azt elemzi, hogy a test milyen viszonyban van a mobil telefóniával. Kiemeli, mennyire bonyolult a technológia integrálása a testbe, hogy öltözködési stílusbeli problémákat okoz a felhasználóknak, hogy megváltoztatja a felhasználónak a térhez fűződő viszonyát, s hogy problémákat jelent a „magánélet” fenntartásában, amikor valaki telefonon beszél. Úgy véli, hogy a magánszféra összekeveredik a nyilvános szférával. Azt találja, hogy Olaszország esetében a mobiltelefonok használata nagyon elterjedt, pedig a kulturális hagyományok alapján erre kevésbé lehetett számítani. Ahogy arra rámutat, például a sztereotípiával ellentétben az olaszok nem szeretnek magánbeszélgetéseket mások előtt folytatni, és nem is nevezhetők technofileknek. Ennek ellenére az olaszok, sokkal inkább, mint más európai népek, szinte minden hétköznapi helyzetben bekapcsolva hagyják a telefonjukat, a színháztól az étteremig. Az olaszok tehát társaságkedvelésük miatt élvezik a mobiltelefonok használatát.

A mi szempontunkból Fortunati tanulmányának legérdekesebb pontja, hogy a mobiltelefonok hogyan változtatják meg a felhasználó városi terét, felborítva a nyilvános és a privát közötti hagyományos különbségtételt. Ugyanennyire érdekfeszítő, hogy a felhasználók kényelmetlenül érzik magukat, amikor a mobiltelefont hozzákapcsolják a testhez, főképp a szájhoz és a fülhöz, de a kézhez és a mozgó törzshöz is. Emellett az elegancia és a praktikusság szempontjából az is problematikus, hogy hogyan rögzítse a telefont a ruházathoz. Ez mind azt mutatja, hogy a mobilkommunikáció destabilizálja az embernek a térhez való viszonyát, miközben, hangsúlyozzuk még egyszer, rendkívül kíváncsot segítséget nyújt az emberek társas kapcsolataihoz.

Olaszországhoz viszonyítva Trinidad esete számos tanulsággal szolgál. És számtalan meglepetéssel is. A trinidadiak, ahogy arra Miller és Slater a kilencvenes évek végén rájött, lelkesen használják az internetet: az e-mail, a weblapok, a csevegőszobák mind nagyon népszerűek ezen a kis szigeten, ami nem éppen fejlett technológiájáról híres. Bár Trinidad a harmadik világ egykori gyarmati országai közé tartozik, az ország úgy fogadta be az internetet, hogy nem érezte közben, hogy éppen valamilyen imperiális hatalom szállja meg.

Miller és Slater a következőképpen jellemzi ezt a fejlődést: „A trinidadiaknak természetes affinitásuk van az internethez” (MILLER–SLATER 2000, 2). A trinidadiak internet-használata megfelel egyéb társas szokásaiknak: ahogy együtt vannak barátaik-

kal, ahogy csevegnek, ahogy társasági lepkeként egyik helyről a másikra szálldosnak – amit így együtt a szigeten „limingnak” neveznek. Ahogy az olaszok integrálják a mobiltelefonjaikat a kultúrájukba, a trinidadiaiak pontosan úgy arra használják az internetet, hogy kiterjesszék mindennapos tevékenységeiket. Az internetes kommunikáció Trinidadban és a mobil telefónia Olaszországban olyan eszközök, amik a kultúra hagyományos mintáit erősítik fel. Miller és Slater nem tárgyalja a test kérdését a trinidadiai internethasználattal kapcsolatban. Ugyanakkor világos, hogy az internetkávézóban való üldögélés más helyzetbe hozza a testet, mint amikor az utcasarkon zajlik a társasági élet. Ez a feledékenység talán annak köszönhető, hogy az antropológusok nagyon szerették volna megmutatni a trinidadiaiak „természetes affinitását” az internethez. Ennek következtében kihagyják elemzésükből a térbeli elrendezésben az internetes kommunikáció használatának nyomán bekövetkező változást. Az internetes tér virtualitása eltűnik elemzésükben, s ez arra kényszerít, hogy én töltsen ki az üres helyeket. Így tehát jelzem: pont úgy, mint Olaszországban, a trinidadiai mobilkommunikáció is új tereket és új identitásokat hoz létre, még akkor is, ha a felhasználók vagy a társadalomtudósok szerint az újítások csak a már létező szokások meghosszabbítását jelentik. Az internet új kötelekeket vezet be Trinidadban a test és a (harmadik definíciónk szerinti) mobilkommunikáció között, amelyek összetettebbé teszik a társadalmi teret és újraformálják a lokális kapcsolatát a globálishoz.

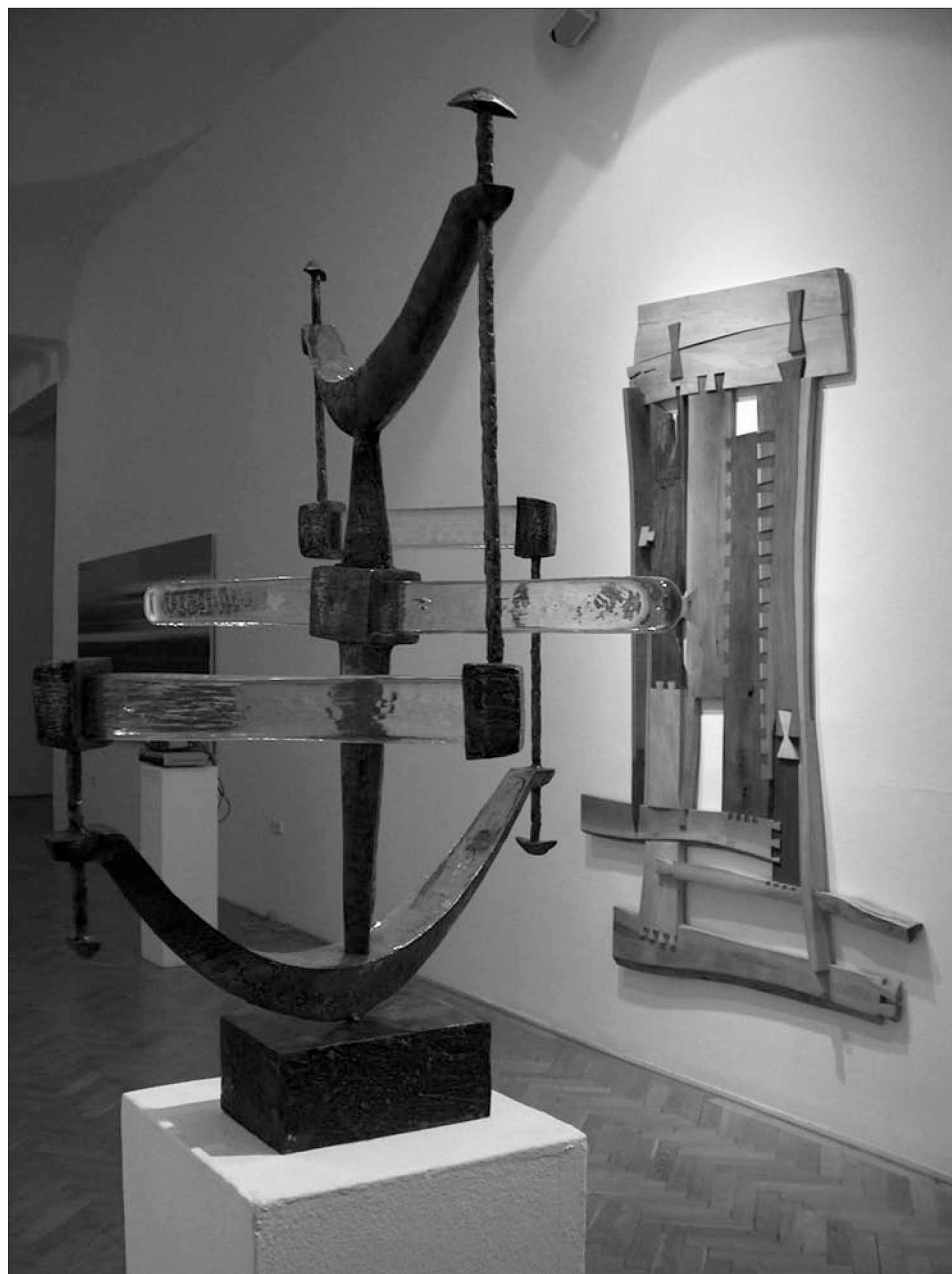
ÖSSZEFOGLALÁS

Láttuk, hogy a mobilkommunikáció, összes jelentésével együtt, az *én* új formáit hozza létre a tér új tájain. Ahogy az információs technológiák fejlődnek, és ahogy a mobilkommunikáció újabb és újabb formái jelennek meg, feltételezhető, hogy a kulturális változás folyamata továbbmegy és sokkal intenzívebbé válik. A felnövekvő generációk, akik számára az információs gépek az élet megszokott részét képezik, minden valószínűség szerint olyan szokásokat fognak kialakítani, amiket mi el sem tudunk képzelni. A rendkívül összetett online játékok jelenlegi népszerűsége a fiatalok körében jól jelzi, hogy mi jöhet még. Éppen ezért fontos, hogy olyan szemszögből figyeljünk a változásokra, amely lehetővé teszi, hogy az identitás kialakuló új tereit (MORELY–ROBINS 1995) ne a lokális korábbi, „emberi” alakjára irányuló fenyegetésnek, sem pedig a korábbi térbeli elrendeződések szép új utópisztikus világbeli túlszárnyalásának tekintsük. A mobilkommunikáció heterotópiái a globális tér érvényes formái, és így is kell tanulmányozni őket.

Szakács Judit fordítása

IRODALOM

- AGAMBEN, Giorgio 1998. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- AUGÉ, Marc 1992. *Non-Lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Paris: Seuil.
- BENJAMIN, Walter 1999. *The Arcades Project*. Cambridge: Belknap Press.
- BULL, Michael 2000. *Sounding Out the City: Personal Stereos and the Management of Everyday Life*. New York: Berg.
- CAREY, James 1989. *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. New York, Routledge.
- DE CERTEAU, Michel 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- DE LA METTRIE, Julien Offray 1961. *Man a Machine*. La Salle IL: Open Court.
- EBERLE, Gary 1994. *The Geography of Nowhere: Finding One's Self in the Postmodern World*. Kansas City, MO: Sheed and Ward.
- FOUCAULT, Michel 2002. „Society Must be Defended”: *Lectures at the Collège de France, 1975–1976*. New York: Picador.
- HANSEN, Mark 2003. *New Philosophy for New Media*. Boston: MIT Press.
- HAYLES, N. Katherine 1999. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press.
- JOHNSON, David R. – POST, David, G. 2001. *Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace. Crypto Anarchy, Cyberstates, and Pirate Utopias*. P. Ludlow. Boston: MIT Press.
- KUNSTLER, James Howard 1994. *The Geography of Nowhere: the Rise and Decline of America's Man-made Landscape*. New York: Simon and Schuster.
- FORTUNATI, Leopoldina 2002. *Italy: Stereotypes, True and False. Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*. J. Katz – M. Aakhus. New York: Cambridge University Press.
- MEYROWITZ, Joshua 1985. *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.
- MILLER, Daniel – SLATER, Don 2000. *The Internet: An Ethnographic Approach*. New York: Berg and Fortunati.
- MORAVEC, Hans 1988. *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence*. Cambridge. Harvard: Harvard University Press.
- MORELY, David – ROBINS, Kevin 1995. *Spaces of Identity: Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries*. New York: Routledge.
- ORLAN 2003. at <http://www.orlan.net/>
- SAENGER, Paul 1989. *Books of Hours and the Reading Habits of the Later Middle Ages. The Culture of Print: Power and the Uses of Print in Early Modern Europe*. R. Chartier. London: Polity Press.
- SENNETT, Richard 1977. *The Fall of Public Man*. New York: Knopf.
- SIEGERT, Bernhard 1994. *The Fall of the Roman Empire. Materialities of Communication*. Gumbrecht, H. – Pfeiffer, L. Stanford: Stanford University Press.
- SIMMEL, Georg 1997. *The Metropolis and Mental Life. Simmel on Culture*. D. Frisby – M. Featherstone London: Sage.
- SOJA, Edward 1989. *Postmodern Geographies : the Reassertion of Space in Critical Social Theory*. New York: Verso.
- STELARC 2003. „The Obsolete Body”. <http://www.stelarc.va.com.au/obsolete/obsolete.html>
- WARK, McKenzie 1994. *Virtual Geography: Living With Global Media Events*. Bloomington: Indiana University Press.

**Részlet a Szabad Művészetek Doktora kiállításról,
az előtérben Németh Pál Kultikus kör című alkotása**